

ПРИЙОМИ СТИМУЛЮВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

В. А. Живанова

*аспірант кафедри психології і педагогіки
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

У статті здійснено теоретичний аналіз пізнавального інтересу, зокрема пізнавального інтересу студентів у період навчання у вищому навчальному закладі. Висвітлено психологічні основи розвитку інтересу та прийоми його стимулювання у студентів. Розглянуто загальні тенденції та стадії пізнавального інтересу студентів. Зроблено висновок, що пізнавальні інтереси розвиваються, ускладнюються, збагачуються в результаті розвитку, в процесі становлення особистості студента.

Ключові слова: інтерес, пізнавальний інтерес, потреба, мотив.

В умовах нестабільного соціально-економічного розвитку в Україні з'явилася потреба в покращенні професійної підготовки майбутніх фахівців. Нашому суспільству потрібні люди, які здатні активно й незалежно мислити, орієнтуватися в науково-технічній інформації, творчо вирішувати професійні завдання. Якщо раніше при навчанні у вищому навчальному закладі ставилося завдання поглибленої професійної підготовки, то в даний час особлива увага приділяється розвитку творчого потенціалу студента, але не знижуються вимоги і до професійних знань. Все це не можливе без формування і розвитку стійкого інтересу до науково-технічної творчості. Відповідно до нових суспільних потреб виникла необхідність пошуку нових форм і прийомів стимулювання пізнавального інтересу до науково-технічної творчості.

Метою даної статті є дослідження методів і прийомів стимулювання пізнавального інтересу студентів у період навчання у вищому навчальному закладі.

Як відомо, знання, отримані без інтересу, не приносять користі особистості. Тому однією з найскладніших і найважливіших завдань педагогіки і психології була і залишається проблема виховання інтересу до навчання. Інтерес в працях науковців вивчений досить ретельно. Але все-таки залишаються не вирішеними деякі питання. Серед багатьох ідей, спрямованих на вдосконалення навчального процесу, важливе місце займає ідея формування в навчальному процесі пізнавальних інтересів студентів. Ця ідея має на меті пошук таких засобів, які б привертали увагу студента, схилили його до спільної діяльності з викладачем, активізували б його до самостійного вивчення матеріалу, а навчальна діяльність викладача, спираючись на

досвід та інтереси студентів, на їх прагнення, запити, значно сприяла значному вдосконаленню не тільки навчального процесу, але й розвитку інтересу до науково-технічної творчості.

Особливий вид інтересу – інтерес до пізнання, або, як його прийнято називати, пізнавальний інтерес. Область пізнавального інтересу пізнавальна діяльність, у процесі якої відбувається оволодіння змістом навчальних предметів і необхідними способами, вміннями і навичками, за допомогою яких студент отримує освіту. Проблема інтересу є важливим стимулом розвитку особистості і все більше привертає до себе увагу, як педагогів, так і психологів.

Інтерес як складне і важливе для особистості утворення, має безліч різних трактувань і розглядається:

- як виборча спрямованість особистості, її уваги (С. Л. Рубінштейн);
- як прояв розумової та емоційної (Е. К. Стронг);
- як потреба у знаннях, які орієнтують людину у дійсності (Л. І. Божович);
- як «емоційно насичене вибіркоче ставлення до предмету і явищам дійсності» (Н. Д. Левітов);
- «як потреба, яка перейшла стадію мотивації, свідомо спрямованість людини на задоволення незадоволених потреб» (Д. А. Кікнадзе);
- як емоційний прояв пізнавальних потреб людини [9, 27];
- як спонукання до дослідницької поведінки, творчості і набуття навичок і вмінь при відсутності зовнішніх спонукань (К. Ізард);
- як своєрідний сплав емоційно-вольових та інтелектуальних процесів, що

підвищує активність свідомості і діяльності людини (Л. А. Гордон);

- як активне пізнавальне (В.Н. Мясичев, В. Г. Іванов), емоційно-пізнавальне (Н. Г. Морозова) ставлення людини до світу;
- як специфічне ставлення особистості до об'єкта, викликане свідомістю його життєвого значення й емоційної привабливістю (А. Г. Ковальов).

Таким чином, психологічне поняття «інтерес» відображає безліч значущих процесів – від одиничних (увага) до сукупності їх, він виражається в тенденціях, потребах, відносинах.

Вважається, що насправді інтерес виступає перед нами:

- і як виборча спрямованість психічних процесів людини на об'єкти та явища навколишнього світу;
- і як тенденція, прагнення, потреба особистості займатися саме даною галуззю явищ, даною діяльністю, яка приносить задоволення;
- і як потужний стимул активності особистості, під впливом якого всі психічні процеси протікають особливо інтенсивно і напружено, а діяльність стає захоплюючою і продуктивною;
- і, нарешті, як особливе виборче (не байдуже, не індивідуальне, а наповнене активними помислами, яскравими емоціями, вольовими прагненнями) ставлення до навколишнього світу, до його об'єктів, явищ, процесів.

Пізнавальний інтерес – найважливіша область загального феномена інтересу. Його предметом є сама визначна властивість людини: пізнавати навколишній світ не тільки з метою біологічної та соціальної орієнтування в дійсності, але в самому істотному відношенні людини до світу – в прагненні проникати в його різноманіття, відображати в свідомості сутнісні сторони, причинно-наслідкові зв'язки, закономірності, суперечливість. У пізнавальному інтересі спрямованому на відображення сутнісних сторін дійсності, вкладені можливості проникати в наукові істини, здобуті людством, розширяти рамки пізнання, відшукувати нові шляхи та можливості більш повного освоєння людиною обраної діяльності, області пізнання.

Одночасно, пізнавальний інтерес, який є включеним у пізнавальну діяльність, більш за все пов'язаний із формуванням різноманітних особистісних відносин: вибіркового ставлення до тієї чи іншої галузі науки, пізнавальної діяльності, участі в них, спілкуванню з співучасниками пізнання. Саме на цій основі – пізнання предметного світу і ставлення до нього, науковим істинам – формується світорозумін-

ня, світогляд, світовідчуття, активному, упередженому характеру яких сприяє пізнавальний інтерес.

Доречно зазначити, що пізнавальний інтерес, активізуючи всі психічні процеси людини, на високому рівні свого розвитку спонукає особистість до постійного пошуку перетворення дійсності за допомогою діяльності (зміни, ускладнення її цілей, виокремлення в предметному середовищі актуальних і значних сторін для їх реалізації, пошук інших необхідних способів, привнесення в них творчого начала).

Важливою особливістю пізнавального інтересу є також його здатність збагачувати й активізувати процес не тільки пізнавальної, але й будь-якої діяльності людини, оскільки пізнавальний початок є в кожній з них.

Пізнавальний інтерес – найважливіше утворення особистості, що формується в процесі життєдіяльності людини, розвивається в соціальних умовах його існування і жодним чином не є іманентно властивим людині від народження.

Отже, проникаючи в сутність пізнавального інтересу, встановлюючи його найбільш значущі сторони, ми все більш виразно бачимо його роль у навчанні та вихованні особистості: виступаючи засобом навчання, він здатний актуалізувати найбільш важливі елементи знань, сприяти успішному оволодінню вміннями і навичками; будучи мотивом навчання і діяльності, пізнавальний інтерес сприяє тому зустрічному руху студента до викладача, який необхідний для успішного процесу навчання. Ставши стійкою рисою характеру студента, пізнавальний інтерес сприяє формуванню особистості, необхідної нашому суспільству, - допитливої, активної, що здатна орієнтуватися у складних, соціально-економічних умовах сучасного світу.

Пізнавальні інтереси розвиваються, ускладнюються, збагачуються в результаті розвитку, в процесі становлення особистості студента.

Загальні тенденції розвитку пізнавальних інтересів:

- від інтересу, пов'язаного із зовнішніми стимулами – до інтересу, вільного від зовнішніх ситуацій, які спонукаються більш складними обставинами, пов'язаними з «внутрішнім світом» особистості;
- від інтересу нерозчленованого, часом – до інтересу, все більш диференційованого);
- від інтересу, схильного до частій зміни ситуацій, випадковим впливам – до інтересу все більш стійкого, постійного;
- від інтересу поверхневого (до яскравих, цікавих сторін явища) – до інте-

ресу з глибокою теоретичною основою, яка розкриває причинно-наслідкові зв'язки, внутрішні відносини, закономірності та наукові ідеї [11].

Одним з дієвих прийомів стимулювання інтересу до навчання є створення в навчальному процесі ситуації успіху у студентів, які відчувають певні труднощі в навчанні. Відомо, що без переживання радості успіху неможливо по-справжньому розраховувати на подальші успіхи в подоланні навчальних труднощів. Ситуації успіху створюються і шляхом диференціації допомоги у виконанні навчальних завдань однієї і тієї ж складності. Для ситуацій успіху необхідна сприятлива морально-психологічна атмосфера. Сприятливий мікроклімат у навчальному процесі знижує почуття невпевненості, страху. Стан тривожності при цьому змінюється станом впевненості.

Інтерес виступає важливою особистісною характеристикою студента і інтегральним пізнавально-емоційним відношенням студента до навчання. У зв'язку з цим А. К. Маркова виокремлює наступні види інтересу до навчання:

1) глобальний, недиференційований інтерес (наприклад, у дорослого до навчання у вузі) без виокремлення його сторін (широкий навчальний інтерес); до постановки мети, до зміни їх ієрархій, до реалізації мети і завдань (спланований навчальний процес);

2) інтерес до результатів навчання або результативний інтерес (інтерес к виконаним завданням, вирішеним проблемним ситуаціям, отриманим оцінкам);

3) інтерес до змісту предмета, процесу його освоєння і осягнення, наприклад до завоювання чинників і закономірностей ключових ідей навчального процесу (процесуально-змістовий інтерес); більш поглиблений інтерес не тільки по відношенню до результатів і процесів учіння, а й до способів їх здійснення (навчально-пізнавальний інтерес); найбільш високий рівень інтересу який полягає у прагненні до перетворення і вдосконалення своєї навчальної, пізнавальної діяльності і далі – трудовій діяльності (перетворюючий інтерес).

Відомі науковці виокремлюють декілька стадій розвитку пізнавального інтересу [12].

1) цікавість – елементарна стадія виборчого відношення, обумовлена суто зовнішніми обставинами, які привертають увагу людини. Це стадія емотивна, оскільки разом з усуненням зовнішніх причин, виборча спрямованість інтересу зникає;

2) допитливість, яка характеризується прагненням людини зазирнути за межі побаченого. На цій стадії інтересу проявляються емоції подиву, радості пізнання, задоволеність діяльністю;

3) пізнавальний інтерес, який проявляється у пізнавальній активності, чіткій виборчій спрямованості навчальних предметів, цінною мотивацією. Ця стадія характеризується поступальним рухом пізнавальної діяльності учня, пошуком інтересуючої його інформації;

4) теоретичний інтерес, пов'язаний з прагненням к пізнанню складних теоретичних питань окремої науки, виступає ознакою інтересу студента до науково-технічної творчості. Це ступінь активного впливу людини на світ, яка характеризує не тільки пізнавальний початок в структурі особистості, але й людини як діяча, суб'єкта, особистості. Ці стадії розвитку пізнавального інтересу не можна розглядати відокремлено один від одного, тому, що в реальному процесі вони представляють собою різноманітні поєднання, які утворюють найскладніші взаємозв'язки.

Як формується пізнавальний інтерес до науково-технічної творчості? Які критерії його наявності і інтенсивності.

При відповіді на питання о формуванні пізнавального інтересу Г. І. Щукіна [11] вважає важливим прояв інтелектуальної активності (питання студента до викладача, прагнення з власної ініціативи брати участь у діяльності, активне оперування набутиим багажем знань і умінь, прагнення поділитись з іншими отриманою інформацією). Вона пов'язує низький рівень інтересу з пізнавальною інертністю, епізодичним інтересам к ефектним і цікавим сторонам явищ, відсутністю самостійності, повній бездіяльності при труднощах; середній рівень інтересу з активність, яка потребує систематичних спонукань викладача, подолання труднощів за допомогою інших, епізодичне заняття предметом інтересу; високий рівень інтересу з мимовільною пізнавальною активністю, інтересом к сутності явищ і процесів, прагнення самостійно розібратись у складних питаннях [11].

Н. Г. Морозова [6] вважає основною ознакою пізнавального інтересу позитивне відношення, емоційно - пізнавальну спрямованість і внутрішню безпосередню мотивацію.

Пізнавальний інтерес має активно-діяльнісний, пошуковий характер. «Під його впливом у людини постійно виникають питання, відповіді на які вона активно шукає. При цьому вона відчуває емоційний підйом, радість від удачі.» [8, 111].

Отже, визначальна роль у формуванні пізнавальних інтересів студентів належить не тільки процесу навчання, але і залежить від відповідної організації навчально – виховного процесу. Сучасний підхід передбачає, що викладач не тільки виховує і навчає, але й актуалізує, стимулює прагнення студента до саморозвитку і самовиховання, створює умови для самовдосконалення. Таким чином, процес

педагогічного стимулювання пізнавальних інтересів набуває важливого значення в педагогічній практиці викладача вищого навчального закладу.

Під педагогічним стимулюванням розуміється процес активізації внутрішніх рушійних

сил особистості за допомогою зовнішніх, об'єктивних спонукань, ефективність впливу яких залежить від соціальної та особистісної значущості стимульованої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Божович Л. И.* Познавательные интересы школьников и пути их изучения // Известия АПН РСФСР. – Вып.73. – М., 1955. – С. 3-14.
2. *Изард К.* Эмоции человека / Изард Кэррол. – М.: Изд-во МГУ, 1980. – 440 с.
3. *Кикнадзе Д. А.* Потребность. Поведение. Воспитание / Д. А. Кикнадзе. – М.: Мысль, 1968. – 148 с.
4. *Левитов Н. Д.* Психология / Левитов Николай Дмитриевич. – М.: Высшая школа, 1964. – 256 с.
5. *Морозова Н. Г.* Воспитание познавательных интересов детей в семье / Н. Г. Морозова. – М.: Узд-во АПН, 1961. – 224 с.
6. *Морозова Н. Г.* Формирование познавательных интересов у аномальных детей / Н. Г. Морозова – М.: Просвещение, 1969. – 280 с.
7. *Мясищев В. Н.* Проблема отношений человека и его место в психологии / В. Н. Мясищев // Вопросы психологии. – 1957. – № 5. – С. 142-154.
8. *Основы вузовской подготовки* / отв. ред. Н. В. Кузьмина. – Л.: ЛГУ, 1972. – 312 с.
9. *Психология.* Словарь / [Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского]. – М.: Просвещение, 1990. – 494 с.
10. *Рубинштейн С. Л.* Бытие и сознание / С. Л. Рубинштейн. – М.: Просвещение, 1957. – С. 630.
11. *Щукина Г. И.* Активизация познавательной деятельности учащихся в учебной деятельности / Г. И. Щукина. – М.: Просвещение, 1979. – 190 с.
12. *Щукина Г. И.* Педагогические проблемы формирования познавательного интереса учащихся / Г. И. Щукина. – М.: Просвещение, 1995. – 160 с.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2012 р.